

KÜTÜPHANELERİMİZE UMUMÎ BİR BAKIŞ

DR. YAŞAR KARAYALÇIN

Her türlü ilmî araştırma ve çalışmaların ilk şartı tam ve mükemmel bir ihtisas kütüphanesine, eksiksiz bir dokümantasyona sahip olmaktır. İhtisas kütüphanelerinin her memlekette kendine has veya o memleketin bütün kütüphanelerile müşterek çeşitli meseleleri vardır. Bilhassa son zamanlarda büyük bir süratle inkişaf etmekte olan ilim ve ihtisas kütüphanelerimiz de muhtelif mesele ve güçlüklerle karşılaşmakta ve ihtisas kütüphanelerinin idaresinden mes'ul kütüphane müdürlerinin veya kütüphane komisyonlarının başlıca mesai ve endişesini bu teknik meseleler teşkil etmektedir.

İhtisas kütüphaneleriyle ilgili meselelerin halli, itiraf etmek lâzımdır ki, kolay ve basit bir iş değildir. Bir defa bu meseleler üzerinde karar verecek şahıs veya makamların her şeyden önce modern kütüphanecilik bilgisine ve tekniğine sahip olmaları ve aynı zamanda alâkalı ilim veya ihtisas kolunun hususiyetlerine ve kendine has meselelerine de bihakın vakıf bulunmaları lâzımdır. İhtisas kütüphanelerinde ortaya çıkan meseleler bu vasıfları haiz kimseler tarafından iyice etüd edilmeli ve ancak böyle ciddî bir inceleme ve araştırma mesaisinden sonradır ki karar ve icra safhasına geçilmelidir. Aksi halde bugün yapılan ve bugün için basit sayılabilecek bir hata birkaç sene sonra halli çok müşkil muazzam bir mesele olarak ortaya çıkacak ve o zaman böyle bir hatanın tashihi kütüphaneye çok büyük emek ve masraflara mal olacaktır. İhtisas kütüphanelerimizde veya umumiyetle diğer kütüphanelerde çalışmış bulunanların veya kütüphanelerimizi yakından tanımak imkânını bulmuş olanların hatıralarında bu hususta maalesef pek çok misal mevcut bulunmaktadır.

Türk hukuk kütüphanelerinin ve bu arada Ankara Hukuk Fakültesi kütüphanesinin de bir ihtisas kütüphanesi olarak çeşitli hususiyetleri ve meseleleri vardır. Son 4-5 sene içinde bir “yeniden

* Ankara Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Asistanı ve Türk Kütüphaneciler Derneği Asbaşkanı, Dr. Yaşar Karayalçın tarafından hazırlanan bu etüd Ankara Hukuk Fakültesi yayımları arasında neşredilmiş ve bültenimize iktibas suretiyle alınmıştır.

teşkilatlanma ve kalkınma” humması içinde büyük bir süratle inkişaf eden Fakültemiz Kütüphanesi yabancı devletlerin hukuk fakültesi kütüphaneleriyle mukayese edilebilecek ideal ve modern bir hukuk ihtisas kütüphanesi olmak yolundadır. Kütüphanelerimiz inkişaf ettikçe karşılaşılan güçlükler artmakta ve bir hal tarzı bekliyen meseleler gün geçtikçe mudil bir mahiyet iktisap etmektedir. Bundan dolayı hukuk kütüphanelerinin, bilhassa Fakültemiz Kütüphanesinin bugünkü durumunu, çeşitli hususiyetlerini ve meselelerini bir hukukçu ve kütüphaneci gözü ile incelemekte hem ihtisas kütüphaneciliğimiz, hem de Fakültemiz için çeşitli yönlerden fayda mülâhaza etmekteyiz.

Bir kütüphane olarak her ihtisas kütüphanesi o memleketin bütün kütüphanelerine ait müşterek meselelerle karşı karşıyadır. Bununla beraber her ihtisas kütüphanesinin, hizmetinde bulunduğu muayyen ilim ve ihtisas kolunun hususiyetlerinden ileri gelen kendine has meseleleri de mevcuttur. Hiç bir ihtisas kütüphanesini bulunduğu memleketin kütüphanelerinden ayrı bir şekilde tetkik ve mütalâa etmeğe imkân yoktur. Fakültemiz kütüphanesi ve umumiyetle hukuk ihtisas kütüphaneleri de umumiyetle bütün Türk Kütüphanelerinin müşterek hususiyetlerini taşımakta ve müşterek meseleleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Şu halde karşımıza çıkan ilk problem şudur: Türk kütüphanelerinin bugünkü durumu ve müşterek mesele ve dertleri neden ibarettir?

İtiraf etmek lâzımdır ki bu konu henüz lâyük olduğu şekilde ele alınmamıştır. Türk Kütüphanelerinin hakikî durumunu olduğu gibi tesbit etmeğe çalışan bir etüd, yapılmıyorsa, henüz neşredilmemiş bulunmaktadır.

Bu küçük yazı ile biz önce bu mühim boşluğun çok küçük bir kısmını doldurmağa teşebbüs ettik. Türk Kütüphanelerinin çeşitli meselelerinin objektif bir şekilde tetkik ve münakaşa edilmesinden ancak Türk kütüphaneciliği ve Türk kültürü istifade edebilir kanaatindeyiz. Kütüphanelerimizin umumî durumunu ve Türk kütüphanelerinin müşterek meselelerini ve bu konudaki tenkid, müşahede ve temennilerimizi bu yazımızda samimi, açık ve derli toplu bir şekilde belirtmeğe çalıştık. Bundan sonraki etüdümüzde doğrudan doğruya Fakültemiz Kütüphanesini ve imkân bulursak diğer hukuk kütüphanelerini ele alacak ve münhasıran Fakültemiz Kütüphanesine ve Türk Hukuk Kütüphanelerine has meseleleri incelemeğe çalışacağız.

I. Modern Kütüphanecilik

Matbaanın icadından önce fikir mahsulleri yazma eserlerde toplandığı için eski kütüphaneler de yazma eserlere dayanırdı. Bu devirde okuma yazma istisnaî ve fevkalâde bir hal sayıldığından ve ilim ve kültür nimetlerinden istifade edebilecek kimseler oldukça mahdud ve muayyen bulunduğu yazma eserlerden ve bu eserleri bir araya getiren kütüphanelerden faydalanabilecek kimseler de büyük bir yekûn meydana getirmezdiler. Matbaanın icadından sonra yazma eserler devri sona ermiş, bilhassa matbaacılık tekniğinin ilerlemesi ve ilk tahsil mecburiyetinin kabul edilmesile kütüphanecilik sahasında yepyeni bir devir açılmıştır.

Zira modern baskı makineleri sayesinde hemen sayısız denebilecek miktarda kitap basma imkânı, basma eserlerde miktar ve muhteva bakımından sonsuz bir tenevvüe sebep olmuş, maliyet fiyatlarının düşmesi ve satış imkânlarının artmasıyla kitap fiyatları da büyük ölçüde düşmüştür. Bundan başka ilk tahsil mecburiyetinin kabul edilmesi, öğretim ve ilmin muayyen bir sınıfa mahsus aristokratik bir imtiyaz olmaktan çıkarak herkese açık bulunması, yani umumî bir ifade ile kültür sahasında da vatandaşlara imkân müsavatanın tanınması, eskisi ile mukayese kabul etmiyecek kadar büyük bir okuyucu kütlesinin meydana gelmesini intaç etmiştir. Bu okuyucu kütlesi içinde yalnız vakit geçirmek ve zevk almak için kitap okumak isteyenler bulunduğu gibi, mesleklerine ait muayyen meseleleri incelemek veya muayyen sahalarda ilmî tetkikler yapmak isteyen meslek sahipleri veya ilim adamları da mevcuttur. Şu halde modern kütüphaneciliğin ana problemi şudur: Yerli ve yabancı neşriyat hudutsuz denecek kadar fazla olduğuna, okuyucuların çeşitli "ihtiyaçları" ve muhtelif okuyucu zümreleri mevcut olduğuna göre kütüphaneler ellerindeki imkânlarla bu okuyucuların kitap ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilecekler ve muhtelif kimseler tarafından aranan kitapları -sayısı milyonları geçen kitaplar arasından- en kolay ve en süratli bir şekilde nasıl bulup okuyucuların istifadesine arzedeceklerdir? İşte bu muazzam problemi modern kütüphanecilik yani işbölümüne, fonksiyon ayrılığına ve koordinasyona dayanan ilmî kütüphanecilik halletmeğe çalışmaktadır.

Yazma eserlere dayanan eski kütüphanelerin veya XVIII ve XIX uncu asırda kurulmuş olan nispeten yeni kütüphanelerin iş-

bölümü ve koordinasyona dayanan modern kütüphaneler halini alması Avrupada hiç de kolay olmamış ve bu istihale ancak büyük bir gayret ve çalışma neticesinde gerçekleşebilmiştir.

Bizim gibi modern kütüphaneciliğe yeni başlamak üzere bulunan ve yazma eserler kütüphaneciliğinden basma eserler kütüphaneciliğine geçiş safhası nispeten son zamanlara rastlayan bir memlekette kütüphaneleri ve kütüphaneciliği organize ederken Avrupa kütüphanelerinin geçirmiş olduğu bu tecrübelerden istifade etmemiz ve Türkiye’de bugünün ve yarının kütüphane ihtiyacını en rasyonel ve en mükemmel bir şekilde karşılamaya yarıyacak, işbölümü ve işbirliğine (yani koordinasyona ve fonksiyon ayrılığına) dayanan plânlı modern kütüphaneciliği kabul (ve tatbik) etmemiz lâzımdır.

Ancak millî bir kütüphanecilik plânını veya programını yapabilmek için her şeyden evvel Türkiye’de halen mevcut kütüphanelerin durumu ve meseleleri hakkında esaslı bir bilgiye sahip olmak gerektir. Bugün Türk kütüphaneleri ne vaziyettedir ve bu kütüphanelerin başlıca meseleleri nelerdir? Bu yazımızda mevcut malzemelerin ve kendi şahsî tetkik ve müşahedelerimizin verdiği mahdut imkânlar dahilinde bu konuyu ele almak istiyoruz. Diğer sahalarda olduğu gibi kütüphanecilik sahasında da hakikî ilerleme herşeyden evvel nerede bulunduğumuz keyfiyetinin doğru ve isabetli bir şekilde tespit edilmesine bağlıdır. Müşahede ve tetkiklerimiz şüphesiz tam değildir. Mutlaka doğru ve isabetli olduğunu da iddia edemeyiz. Kanaatimizce asıl mühim olan cihet problemlerin vaz’ edilmesi ve meselelerin zamanla olgunlaşabilmesine imkân verilmesidir. Bundan dolayı kütüphaneciliğimizin hal ve istikbaline karşı yakın ilgi duyan her Türk kütüphanecisinin ve her Türk münevverinin bu çok mühim konu üzerinde durmasını, fikir, tenkid ve müşahedelerini açık bir şekilde meslekdaşlarına ve Türk efkâr-ı umumiyesine bildirmesini temenni ediyoruz. Çünkü yalnız matematikte değil, her sahada ve her sahada olduğu gibi kütüphanecilik sahasında da “meseleyi doğru bir şekilde vaz’ edebilmek onu yarı yarıya halletmek demektir”.

II. Kütüphanelerimiz (Genel olarak)

Türk kütüphaneleri hakkında mufassal istatistikî malûmat veren en son neşriyat Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 1947’de yayınlanmış olan ve “Millî Eğitim İstatistikleri. Genel Ki-

taplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları. 1944 - 1945" adını taşıyan 100 sayfalık bir eserdir. Bu konuda daha evvel neşredilmiş bulunan iki kitap 1933 - 1934 ile 1943 - 1944 yıllarına ait rakamları ihtiva ediyordu. Kütüphanelerimiz hakkında ihşaî bilgi veren bir eser 1947 yılından sonra maalesef neşredilmemiş bulunmaktadır. Yalnız 1950 İstatistik Yıllığının Millî Eğitim'e tahsis edilmiş sayfalarında 1936 - 1937'den 1948 - 1949 yıllarına kadar kütüphanelerin umumî vaziyeti hakkında bazı rakamlar verilmektedir.

"Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları" adını taşıyan eserdeki 1944 - 1945 istatistiklerine göre Türkiye'deki kütüphane durumu umumiyet itibarile şöyledir (S. II'den):

	<i>Kitaplık</i>	<i>Kitap</i>	<i>Okuyucu</i>	<i>Gider(T.L.)</i>
Genel Kitaplıklar	82	658.698	908.953	215.050
Halk Okuma Odaları	230	17.657	39.881	15.165
Halkevleri Kütüphaneleri	395	648.408	1.373.672	141.272
Halk Odaları	366	73.681	485.984	153.541
Toplam		1.398.444	2.808.490	525.028

Görülüyor ki 1944 - 1945 yılında halkevleri kütüphaneleri gerek kitap adedi ve gerek okuyucu sayısı bakımından Millî Eğitim Bakanlığına bağlı genel kitaplıklarla boy ölçüşebilecek bir durumdadırlar. Bilhassa halkevleri kütüphanelerinin memleketin muhtelif bölgelerine yayılmış olmaları ve aded itibarile genel kitaplıklara üstün bir durumda bulunmaları bu kütüphanelerin Türk umumî kütüphaneleri arasındaki yerinin ne kadar mühim olduğunu gösterir.

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Okuma Odaları ile Halk Odalarındaki eserler bir tarafa bırakılırsa Genel Kitaplıklarla halkevleri kütüphanelerindeki umumî kitap durumu şöyle bir mahiyet arzeder S. II'den):

	<i>Yazmalar</i>	<i>Eski türkçe</i>	<i>Yeni türkçe</i>	<i>Yabancı diller*</i>
Genel kitaplıklar	137.184	157.753	234.688	266.257
Halkevleri kütüphaneleri	4.004	62.719	564.122	14.020
Toplam	141.188	220.472	798.810	280.277

* Takribidir.

Genel kitaphıklar arasında kitap sayısı 20.000'i aşan ancak beş kütüphane mevcuttur (bak. S. 2-5):

	<u>Kitap</u>	<u>Okuyucu</u>
İstanbul Bayazıt Genel Küt.	58.755	54.438
Ankara Genel Küt.	51.224	9.917
İstanbul Süleymaniye Küt.	50.258	3.665
İzmir Millî Küt.	34.804	38.920
İstanbul Millet Küt.	28.566	7.833

Halkevleri Kütüphanelerinin kitap sayısı vasatî olarak 1000 ilâ 5000 arasında değişmektedir. Kitap sayısı 10.000 i aşan tek halkevi kütüphanesi ise Ankara Halkevi Kütüphanesi'dir. Bu kütüphanenin 1944-45 yılında 1476'sı eski türkçe 9745'i yeni türkçe ve 18431'i de yabancı dillerde yazılmış 29652 kitabı vardır ve bu kütüphaneden aynı yıl 20.001 okuyucu istifade etmiş bulunmaktadır (s. 10-11).

Türk Kütüphanelerine ait 1947 yılında neşredilmiş olan bu eser ve bundan evvel neşredilmiş bulunan diğer iki eser Türk kütüphaneleri hakkında tam bir malûmat vermekten maalesef çok uzaktır. Meselâ bu eserlerden memleketimizdeki ihtisas kütüphaneleri hakkında herhangi bir malûmat elde etmek mümkün değildir. İstanbul ve Ankara'daki üniversite ve fakülte kütüphanelerinin veya T. B. M. M., bakanlıklar ve diğer resmî daireler kütüphanelerinin, hattâ Millî Eğitim Bakanlığı yahut İstatistik Genel Müdürlüğü Kütüphanesinin durumu hakkında ne bu eserlerden, ne de meselâ "Millî Eğitim, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri"nden herhangi bir ihşaî malûmat elde etmek imkânsızdır.

1950 İstatistik Yılığındaki tabloya göre Genel Kitaphıklarla Halk Okuma Odalarının 1936-37 ile 1948-49 yıllarındaki umumî durumu şöyledir (s. 151):

Genel Kitaphıklar

<u>Öğretim Yılları</u>	<u>Adedi</u>	<u>Kitap</u>	<u>Okuyucu</u>	<u>Gider</u>
1936-37	89	453.001	772.555	101.313
1948-49	83	802.021	840.308	526.613

Halk Okuma Odaları

<u>Öğretim yılları</u>	<u>Adedi</u>	<u>Kitap</u>	<u>Okuyucu</u>	<u>Gider</u>
1936-37	543	23.717	95.951	4.715
1944-45	239	17.657	39.881	15.165
1948-49	54	4.729	5.574	833

Görülüyor ki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı genel kütüphanelerdeki kitap adedi 12 sene zarfında iki misline yakın artmış bulunmaktadır. Buna mukabil okuyucu sayısında sadece $\frac{1}{10}$ civarında bir artış vardır. Gider, 1936-37 yılına nisbetle beş misli artmış görünmesine rağmen para değerinin 12 sene zarfında gösterdiği tahavvüller nazarı itibare alındığı takdirde Millî Eğitim bütçesinde kütüphanelere ayrılan tahsisatın 12 sene evvelkinden pek de fazla olmadığı neticesine varılır. Bundan başka Halk Okuma Odaları sayısının 1936-37'de 543'den 1948-49'da 54'e düşmesi ve 1944-45 yılında 15.000 küsur lirayı bulan tahsisatın 1948-49'da 833 liraya inmiş bulunması da şayanı dikkattir.

Türk Kütüphanelerinin durumu hakkında rakamlara dayanan bu incelemeleri şu şekilde hülâsa edebiliriz:

a) Türk Kütüphaneleri hakkında tam istatistikî malûmat veren bir kaynak maalesef henüz mevcut değildir.

b) Kitap adedine ve kütüphane giderlerine ait mevcut istatistiklerdeki rakamlar hakikî vaziyetin biraz altında olsa bile Türk kütüphanelerindeki eserler ve her sene Türk millî gelirinden kütüphanecilik için ayrılan ödenekler —garp devletlerinin zengin kütüphaneleri ve bu iş için ayrılan milyonlarca liralık tahsisat gözönüne alınacak olursa— çok mütevazı ve pek kifayetsiz bir mahiyet arzeder.

Türk kütüphaneleri hakkında mevcut kaynaklardan çıkardığımız yukardaki rakamlar kütüphanelerimizin durumuna ait bize ancak umumî bir malûmat verebilir. Fakat kütüphanelerimizi daha yakından tanıyabilmek için Türk Kütüphanelerini kendi branşları içinde ayrı ayrı mütalâa etmek lâzımdır. Bundan dolayı müteakip sayfalarda Türk kütüphanelerini üç esaslı kısma ayırarak önce umumî kütüphaneleri, sonra ihtisas kütüphanelerini ve nihayet Millî Kütüphane'yi ayrı ayrı inceleyecek ve bunların mühim telâkki ettiğimiz bazı hususiyetlerini ve derdlerini tebarüz ettirmeğe çahşacağız.

III. — Umumî Kütüphaneler (Halk Kütüphaneleri)

Umumî kütüphanelerin başlıca görevi halkın okuma ihtiyacını tatmin etmek ve böylece milletin kültür seviyesini yükseltmektir. Rahat ve sakin bir okuma salonu, başlıca müracaat eserlerini ihtiva eden bir el kütüphanesi, halkın okuma ihtiyacını karşılayabilecek eserlerden mürekkep bir depo, iyi hazırlanmış fiş kataloglar ve teminat kayıtlarına riayet şartıyla her okuyucuya mutlaka açık olması icabeden bir iâre servisi umumî kütüphanelerin müşterek vasıflarını teşkil eder. Ayrıca çocuklar için hususî surette hazırlanacak bir çocuk kütüphanesi de bugün modern umumî kütüphanelerin (veya halk kütüphanelerinin) mütemmim bir cüz'ü sayılmaktadır.

Modern halk kütüphanelerinin fonksiyonu ve çalışma sahaları zamanımızda bir hayli genişlemiştir. Umumun istifadesine açık olan halk kütüphaneleri artık sadece bir "kütüphane" olmakla iktifa etmemekte, bu kütüphaneler bütün kültür faaliyetlerinin kaynaştığı bir kültür merkezi haline gelmektedir. Kültürel toplantılar, resim ve fotoğraf sergileri, kültür film gösterileri, konserler, halka mahsus kurs ve dersler gibi çeşitli kültür faaliyetleri bugün artık halk kütüphaneleri içinde tertip ve tanzim edilmektedir.

1944-45 yılındaki duruma göre memleketimizdeki halkevleri kütüphaneleri ve Halk Odaları gerek coğrafî dağılışı ve adedi, kitap ve okuyucu sayısı ve gerek tahsis edilen para bakımından Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bulunan umumî kütüphanelere ve Halk Okuma Odalarına nisbetle daha gelişmiştir ve ileri bir halde bulunmaktadır.

Zira 1944-45 istatistiklerinden edindiğimiz malûmata göre Türkiyede 395 halkevi kütüphanesi ve bu kütüphanelerin 648.000 kitabı ve 1,3 milyon okuyucusu vardır. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kütüphane sayısının aynı yıl 82 ve bu kütüphanelerdeki kitap adedinin 658.000, okuyucu adedinin ise 908.000 olduğunu nazarı itibara alacak olursak halkevleri kütüphanelerinin Türk maarif hayatında ne mühim bir rol oynamış olduğu hakkında vazih bir fikir edinmiş oluruz. Halk eğitimi sahasında daha büyük faydalar sağlayabilmek için, Türk Halk Kütüphaneciliği sektöründe bu kadar mühim bir yer işgal eden halkevleri kütüphanelerini ve Halk Odalarını, olduğu gibi, Millî Eğitim Bakanlığı emrine vermek icap ederken maalesef 8.8.1951 tarih ve 5830 sayılı kanunla halkevleri ve Halk Odaları parçalanmış ve dağıtılmış bulunmaktadır.

Filhakika bu kanuna göre :

1. a) “Genel, katma ve özel bütçeli dairelerle belediyeler, köyler ve iktisadî devlet teşekkülleri ve müesseseleri tarafından veya umumî menfaatlara hadim dernekler” tarafından bedelsiz olarak verilmiş bulunan halkevleri binaları eski sahiplerine iâde edilmekte (m.2),

b) Eski sahiplerine iade edilmeyen halkevleri binaları ise Devlete intikal eylemektedir (m. 3 f 1).

2. Halk Odaları ise “buldukları köy veya belediyelere” verilmektedir (m. 3 f 2).

Amme idare ve müesseselerine, belediyelere, köylere, menafi-i umumiye hâdim derneklere iâde edilen halkevleri binalarına Türk kütüphaneciliği için tamamen kaybolmuş nazariyle bakılabilir. Zira bu müessese, teşekkül ve hükmî şahısların bu binaları sadece kendi ihtiyaçları için kullanacaklarında şüphe yoktur ve tatbikat. da bu şekilde cereyan etmektedir. Bu gibi binalarda bulunan kütüphanelerin ne olacağı da ayrı bir meseledir.

Devlete intikal eden halkevleri binalarını ise Bakanlar Kurulu iki sene zarfında ve muayyen şartlar dahilinde derneklere ve amme hukuku müesseselerine tahsis etmek selâhiyetine sahip bulunmaktadır (m.7 c.2).

Devlete intikal eden halkevleri binalarının hangi hizmetlere tahsis edileceğini valilikler tesbit etmekte ve tahsis muamelesi Bakanlar Kurulu kararıyla tekemmül etmektedir. Şimdiye kadar alınmış olan kararlarla eski halkevleri binaları umumiyetle halk kütüphaneciliği dışında, başka hizmetlere tahsis edilmiştir. Bu suretle Halk Eğitimi Davası ve Halk Kütüphaneciliği bu binaları da büyük ölçüde kaybetmiş bulunmaktadır.

Köylere ve belediyelere intikal eden Halk Odalarına gelince: Bunların ne şekilde kullanılacağını da tabiatıyla ilgili köy veya belediyeler tesbit edecektir. Halk Odalarının artık köy veya kasaba hizmetinde küçük bir kütüphane ve okuma yeri olması sadece uzak bir ihtimalden ibarettir. Halk Odalarında bulunan yetmişbini mütecaviz kitabın akibetini de köyler ve belediyeler tayin edeceklerdir.

Hülâsa edecek olursak Halk Eğitimi Davasına büyük bir ehemmiyet verildiği ve Millî Eğitim Bakanlığında Halk Eğitimi için bir genel müdürlük ihdası düşünüldüğü bir sırada halkevleri ve Halk Odaları

binalarının bu şekilde parçalanmasından en ziyade zarar gören Halk Eğitimi Davası ve Türk Halk Kütüphaneciliği olmuştur.

Millî Eğitim Bakanlığına veya halkevlerine bağlı bulunan veya hususî şahıslar tarafından kurulup umumun istifadesine tahsis edilmiş olan halk kütüphaneleri vazifelerini hakkiyle yerine getirebilmişler midir? Başka bir ifade ile bu kütüphaneler memleketimizde okuma ihtiyacını tatmin edebilmekte ve halkın kültür seviyesini yükseltmeğe muvaffak olabilmekte midirler?

Nüfusunun dörtte üçü okuyup yazma dahi bilmiyen bir memlekette halk kütüphanelerine düşen vazifelerin ne kadar büyük ve ağır olduğunu her Türk münevveri ve dolayısıyla her Türk Kütüphanecisi elbette çok iyi takdir eder. Fakat yine halk kütüphaneleriyle meşgul olmuş her Türk münevveri ve hele modern kütüphanecilik zihniyetine sahip olan her Türk Kütüphanecisi de bilir ki bugünkü maddî ve manevî imkânlarla halk kütüphanelerinin kendilerine düşen bu ağır vazifeleri bihakkın yerine getirmeleri mümkün değildir. Fakat elindeki imkânlar çok mahdut ve kifayetsiz olmasına rağmen umumî kütüphaneler mevcut imkânlardan rasyonel bir şekilde istifade edebilmişler midir? Bu suali de müsbet bir şekilde cevaplandırmak herhalde mümkün olmasa gerektir.

Türk Halk Kütüphaneciliğinin mevcut imkânlardan en iyi bir şekilde istifade edememiş olmasının çeşitli sebepleri vardır. Bir defa kütüphaneciliğimizin diğer sahalarında olduğu gibi Halk Kütüphaneciliğinde de etüdlere ve programa dayanan, koordinasyon ve işbölümünü esas ittihaz eden bir çalışma tarzı şimdiye kadar maalesef mevcut olamamıştır. Halk Kütüphaneciliğinin bir numaralı meselesi olan okuma salonları davası bugün hâlâ el değmemiş bir vaziyette olduğu gibi durmaktadır. Ankara rahat bir okuma salonu bulabilmek için senelerce beklemiş ve ancak Millî Kütüphanemizin okuma salonu açıldıktan sonradır ki üniversite talebeleri rahat ve sakin bir okuma salonuna kavuşabilmişlerdir. Fakat hemen belirtmek isteriz ki Ankaralı okuyucular için büyük bir kazanç sayılabilecek bu hadise kanaatimizce Millî Kütüphanemiz ve millî kütüphane anlayışımız için üzülecek bir kayıp olmuştur.

Halk Kütüphaneciliğimizin gelişmemesinde başka bir sebep de kütüphane personeline umumiyetle hâkim olan eski ve köhne zihniyettir. Esasen bu zihniyet bütün kütüphanelerimizde kökünden tasfiye edilmedikçe Türk kütüphaneleri için beklediğimiz ve özle-

diğimiz gelişme hiç bir zaman gerçekleşmek imkânını bulamayacaktır. Kütüphaneyi bir kitap deposu veya müze sayan, kitabı okuyucudan esirgeyen, fuzulî ve lüzumsuz bir ziyaretçi telâkki ettiği okuyucuyu kütüphaneye ayak bastığına her defasında pişman eden ve ona hizmeti bir zevk değil, bilâkis bir külfet ve angarya telâkki eden kütüphane personeli Türkiyede maalesef hâlâ mevcut bulunmaktadır.

Memleketimizde kütüphanelerimiz azdır, kütüphanelerin kitap adedi azdır, kütüphanelere tahsis edilen para azdır. Fakat bütün bunlara rağmen mevcut kütüphanelerimizden âzamî faydalanma imkânları tetkik ve tatbik edilebilmiş olsaydı bugün çok daha iyi ve tatmin edici neticeler alınmış olurdu. Bu hususta sadece bir kaç misal zikretmek isteriz: Tereddütsüz iddia edebiliriz ki kütüphanelerimizdeki eserler bugün dondurulmuş bir vaziyette kütüphane depolarında âtil durmaktadır. Türkiye’de kaç kütüphane iâre servisi ihdas edebilmiş ve bu servisten kaç kişi faydalanabilmiştir? Kitabı eskitmemek endişesi veya iâre servisinin normal külfetlerinden kurtulup rahat rahat oturmak arzusu ve bütün bunların üstünde kütüphanenin okuyucu için kurulmuş olduğunu bir türlü hazmedemiyen eski zihniyet yüzbinlerce kitabı istifade edilmez bir halde depolarda bekletmekte ve çürütmektedir. Avrupa’da ve Amerika’da Halk Kütüphaneleri okuyucunun ayağına kadar giderken, kütüphaneler şehirlerin en ücra mahallelerine ve hattâ köylere kadar otomobillerle, otomobil gitmiyen yerlere at ve katırlarla seyyar servisler ihdas ederken bizim evde okumak üzere okuyuculara eser dahi vermeyişimiz iki zihniyet arasındaki farkı ne güzel izah etmektedir! Eğer Halk Kütüphaneciliğimiz iyi bir şekilde teşkilâtlandırılmış olsaydı kazalarda ve uzak vilâyetlerde kültür nimetlerine hasret bulunan münevverlerimizin büyük bir kısmı kitaptan mahrum bir hayat sürmezlerdi. P. T. T. ile, askerî makamlarla, Millî Eğitim teşkilâtiyle işbirliği yapılabilmiş olsaydı köylerdeki öğretmenlerimiz, dağ başlarında vazife gören subaylarımız, velhasıl Türkiye’nin en ücra köşelerinde vazife almış münevverlerimiz kitapsız ve esersiz kalmazlardı! Ve böylece misallerini sık sık gördüğümüz ve duyduğumuz “mânen metrûk” olmanın insan psikolojisi üzerindeki korkunç te’sirleri de belki büyük ölçüde bertaraf edilebilmiş olurdu. Kültür hayatımızın teşkilâtlandırılmamış Halk Kütüphaneciliği yüzünden neler kaybetmiş olduğu ayrıca etüd edilmeğe lâayık, hakikaten dikkate şayan bir meseledir.

IV. İhtisas Kütüphaneleri

Türkiye'deki ihtisas kütüphaneleri hakkında ihşai malûmata sahip olmadığımızı daha evvel belirtmiştik. İlmî ve meslekî çalışma ve araştırmalar için her bakımdan tatmin edici mükemmel bir dokümantasyon merkezi olmak ihtisas kütüphanelerinin başlıca görevidir. Bundan dolayı bu kütüphanelerde ihtisas kollarına giren türkçe bütün eserlerden başka mümkün mertebe bütün yabancı neşriyatın bulunması ve ayrıca yerine göre gazete ve dergi kupürlerine, film ve mikrofilmlere, fotoğraf ve plâklara ehemmiyet verilmesi lâzımdır. İlmî ve meslekî tetkikler yapmak isteyen en müşkül-pesent okuyucu ve araştırmacılara en kısa bir zamanda istenilen bütün malzemeyi temin edebilmek... İşte ihtisas kütüphanelerinin ideali budur.

İhtisas kütüphaneleri bizde üç guruba ayrılabilir: Bunlar arasında en mühim yeri fakülte ve yüksek okul kütüphaneleri işgal eder. Bundan sonra diğer resmî daire ve müesseseler kütüphaneleri gelir (Adalet Bakanlığındaki, Millî Eğitim Bakanlığındaki ve Maliye Bakanlığındaki kütüphaneler gibi). Üçüncü gurubu ise bilim derneklerinin kütüphaneleri teşkil eder: Türk Hukuk Kurumu, Türk Dil Kurumu, bilhassa Türk Tarih Kurumu kütüphaneleri gibi.

İhtisas kütüphanelerimiz bugün ne haldedir? Bu suale umumî bir cevap vermek oldukça güçtür. Çünkü Halk Kütüphanelerinden farklı olarak her ihtisas kütüphanesinin kendine mahsus ve daha ziyade teknik mahiyette birçok hususiyetleri ve meseleleri vardır. Ve bu kütüphanelerin kendi fonksiyonlarını ne dereceye kadar yerine getirebildikleri hakkında bir kıymet hükmü vermek de ancak o sahalarda çalışan ilim ve ihtisas erbabına ait bir iştir. Bununla beraber ihtisas kütüphanelerimizin müşterek ve umumî mahiyette bazı meseleleri vardır ki bu bahiste kısaca bunları incelemeğe çalışacağız.

Bir defa her şeyden evvel şu hususu tesbit etmek lâzımdır ki ilim ve ihtisas kütüphanelerinin seviyesi ve durumu doğrudan doğruya o ilim veya ihtisas müessesesinin ilmî ve meslekî seviyesine ve durumuna bağlıdır. Memleketimizde ilmî ve meslekî çalışmaların hakikî seviyesi de hiç şüphesiz ihtisas kütüphanelerimizin mükemmelliğiyle mebsuten mütenasıptir. Türk ilminin kurulması ve gelişmesi, ilim adamlarımızın milletlerarası standartdaki orijinal çalışmalarla tanınabilmeleri ancak ihtisas kütüphanelerinin zenginliğine ve mükemmelliğine bağlıdır. XX nci asırda hakikî ihtisas kütüp-

hanelerinin bulunmadığı yerlerde hakikî ilimden ve ihtisas erbabından bahsetmek pek güç olsa gerektir.

İlim hayatında bu kadar mühim bir yeri ve fonksiyonu olduğu halde ihtisas kütüphanelerimiz maalesef uzun zaman bu ehemmiyetleriyle mütenasip bir alâkaya mazhar olamamışlardır. İhtisas kütüphanelerimizin bugün en büyük derdinin parasızlık ve tahsisat kıfayetsizliği olmadığını memnuniyetle ve iftiharla belirtebiliriz. Devletin bu hususta bir çok memleketlerden çok daha cömert ve eli açık davranmakta olduğunu kabul etmek lâzımdır. Fakat bu malî imkânlar yanında ihtisas kütüphanelerimiz büyük bir personel sıkıntısı çekmekte, iyi yetişmiş mütehassıs kütüphanecilerin yokluğu ya verilen tahsisatın sene sonunda iptal edilmesine veya tecrübesiz ellerde israf edilmesine sebep olmaktadır.

Üniversitelere öğretim üyesi yetiştirmek ne kadar ehemmiyetli bir iş ise ihtisas kütüphanelerine mütehassıs kütüphaneci yetiştirmek de en az onun kadar ehemmiyetli bir iştir. Garp aleminde bir kütüphane mütehassısının ilim adamları ve cemiyet içindeki mevkiî hiç de bir profesörün mevkiinden aşağı değildir. Ve oralarda bir mütehassıs kütüphaneci böyle bir prestij ve itibara lâyık olacak hakikaten zengin bir bilgi hazinesine de sahip bulunmaktadır. Bizde ise maalesef henüz bir mütehassıs kütüphaneci sınıfı teşekkül edememiş ve böyle bir sınıfın teşekkül edebilmesi için gereken imkânlar da temin edilmemiştir. Memleketimizde kütüphane personelinin statüsünü tesbit ve tayin eden bir kanun maalesef şimdiye kadar çıkartılmamıştır. Türkiye'nin ilim ve kültür hayatında Üniversiteler Kanunu'ndan sonra en mühim bir kanun sayılabilecek olan bu kanunun böyle bir zihniyet ve anlayış içinde hazırlanmasını ve tatbik mevkiine konmasını kütüphanelerimizin, bilhassa ihtisas kütüphanelerimizin ana davalarını halletme yolunda en mühim bir teşebbüs saymak lâzımdır.

İhtisas kütüphanelerimizin umumî mahiyetteki diğer bir derdi de bu kütüphanelerin ihtisas dışı eserlerle, bilhassa hediye eserlerle şişirilmiş olmasıdır. Bir ihtisas kütüphanesinde o kütüphanenin gayesi ve görevi ile kat'iyen ilgisi bulunmayan eserlerin çoğalması kısa bir zamanda o kütüphane için tahammülü imkânsız bir yük ve içinden çıkılmaz bir dert olabilir ve olmaktadır. Bundan dolayı ihtisas kütüphanelerindeki ve hattâ umumiyetle bütün kütüphanelerdeki eserlere ait rakam ve istatistiklerle o kütüphanelerin hakikî değerini takdir edebilmeğe hemen hemen imkân yok gibidir. Depoları dolduran

ve katalogları şişiren bu gibi eserler kütüphaneler için hem zaman, hem de emek ve para kaybına sebep olmakta ve bunlar kütüphanecilikten anlamayan kimselerin gözlerini kamaştırmaktan ve hayranlıklarını celbetmekten başka bir işe yaramamaktadırlar.

İhtisas kütüphanelerinin hususî mahiyeti bu kütüphanelerin Halk Kütüphanelerinde olduğu gibi umumî değil, ancak muayyen ilim ve meslek mensuplarına açık bulundurulmasını icabettirir. Ancak bu keyfiyet ihtisas kütüphaneciliği için nasıl bir kaide ise her ihtisas kütüphanesinin ilgili ilim ve meslek erbabına mutlaka açık bulundurulması da aynı şekilde vazgeçilmez bir kaidedir. Bizde ise bir çok ihtisas kütüphaneleri ancak muayyen bir müesseseye mensuplarının istifadesine tahsis edilmiş bulunmakta, başka müesseselere mensup olan kimseler veya hiç bir müessesede çalışmayan, fakat ilmî ve meslekî vaziyetleri dolayısıyla o ihtisas kütüphanesinden istifade edebilecek durumda bulunan kimseler bu kütüphanelerden maalesef faydalanamamaktadırlar. İhtisas kütüphaneciliğinin bu derdine en tipik misal olarak T. B. M. M. Kütüphanesi gösterilebilir. Bazı teknik sebepler dolayısıyla T. B. M. M. Kütüphanesi tam bir ihtisas kütüphanesi sayılmazsa da bu kütüphanedeki eserler arasında edebiyata, tarihe, felsefe ve hukuka ait türkçe ve yabancı dilde çok kıymetli ve nadir kitaplar bulunmakta ve bu zengin kütüphane bütün eserleriyle B. M. M. mensupları dışındaki bütün münevverlere fiilen kapalı bulunmaktadır. B. M. M. Kütüphanesini, bu kütüphaneden istifade etmek ihtiyacında ve mecburiyetinde olan ve sayısı hiç de fazla bulunmayan münevver okuyuculara kapalı tutmakta ne gibi mülâhazalar hâkim olmaktadır? Bu hali modern kütüphanecilik zihniyetiyle kabili telif addetmek her halde mümkün olmasa gerektir.

İhtisas kütüphaneciliğimizin mühim davalarından biri de plân ve koordinasyon yokluğudur. Bütün kütüphaneler arasında plânlı çalışma ve koordinasyon faydalıdır. Fakat ihtisas kütüphanelerinde plânlı çalışma ve koordinasyon mevcut olmadığı takdirde ne kadar emek ve para sarfedilirse edilsin hakikî ihtisas kütüphanelerine sahip olabilmemiz ve ilim ve ihtisas erbabının kütüphane ihtiyacını tam olarak karşılayabilmemiz asla mümkün olamayacaktır. Bir misal olmak üzere Ankara'daki hukuk kütüphanelerini ele alalım. Adalet Bakanlığı Kütüphanesi, Türk Hukuk Kurumu Kütüphanesi, Ankara Hukuk Fakültesi Kütüphanesi ve B. M. M. Kütüphanesi Ankara'nın hukuk ihtisas kütüphaneleri arasında yer alır. Münferiden ele alındığı

takdirde hepsinin henüz az veya çok eksikleri bulunan bu beş hukuk kütüphanesinin hiç biri, kabul etmek lâzımdır ki, bütün ihtiyaçları karşılayan tam ve modern bir ihtisas kütüphanesi sayılmaz. Halbuki ihtisas kütüphaneciliğimiz bir plâna bağlanabilmiş olsaydı beş nâtamam hukuk kütüphanesi yerine çok daha az masrafla bugün bir veya iki tane, fakat tam ve mükemmel bir ihtisas kütüphanesine sahip olabilirdik.

Ne kadar mükemmel olursa olsun bir kütüphanenin her okuyucusunun bütün ihtiyaçlarını karşılaması mümkün değildir. Ve bundan dolayı bütün kütüphaneler birbirine muhtaç ve birbirlerine yardıma mecburdurlar. Bu zaruret her memlekette kütüphanelerarası iâre müessesesi'nin ihdas edilmesine sebep olmuştur. Değil yabancı memleketler kütüphaneleriyle, kendi kütüphanelerimiz arasında bile henüz böyle bir servis ihdas edilememiştir. Bunun sebebi ve mes'ulü ne tahsisat kifayetsizliği ve ne de maddî imkânsızlıktır. Maddî ve nakdî bütün imkânlar mevcut olmasına rağmen şimdiye kadar böyle bir servisin meydana getirilmemiş olması da plânla çalışma ve koordinasyon zihniyetinin kütüphaneciliğimize ne derece az hâkim olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

V — Millî Kütüphane :

“Dünyanın en genç millî kütüphanesi”: Bu yalnız Millî Kütüphanemizin değil, modern Türk kütüphaneciliğinin de kurucusu olan sayın Adnan Ötüken'in “Libri” adlı milletlerarası kütüphane dergisinde Millî Kütüphanemiz hakkında neşrettiği kısa bir yazının başlığıdır. Evet, medenî memleketler arasında millî kütüphanesini en son kuran memleketin Türkiye olduğu bugün maalesef bir vakıadır. Türk Millî Kütüphanesinin kurulmasına ancak 1946 yılında başlanmış olması ve bu kütüphanenin 5632 sayılı kanunla 1950 yılında resmen kurulabilmiş olması, açıkça söylemek lâzımdır ki, Türk maarif hayatı için telâfisi güç bir gecikme olmuştur.

Millî Kütüphanemizdeki kitap adedi 1951 yılı sonunda 160.000 cilde varmış bulunmaktadır. Sayın Adnan Ötüken'in yukarda bahsettiğimiz yazıda verdiği izahâta göre açılışının ilk yılında Millî Kütüphaneden —çoğu üniversite talebesi olmak üzere— 81.000 okuyucu istifade etmiştir. 5632 sayılı kanunun gerekçesinde ise bu hususta şunlar yazılıdır: “Saracoğlu Mahallesiindeki... binasında umumun

istifadesine arzı tarihi olan 16 Ağustos 1942 tarihinden bugüne kadar bir buçuk yıl içinde, büyük ekseriyetini üniversite gençliğinin teşkil ettiği 121.000 okuyucunun müesseseden faydalanmış olması bu teşebbüsün büyük ehemmiyeti ve lüzumu hakkında kâfi bir fikir verebilir” (Tutanak Dergisi. C. 25 (1950). S. Sayısı 256. S. 1.)

5632 sayılı kanunla kurulmuş olmasına rağmen Millî Kütüphanemiz kütüphanecilik bakımından bugün sadece kuruluş halindedir ve bu vaziyet şüphesiz daha bir kaç sene devam edecektir. Millî Kütüphanenin önümüzdeki yıllarda süratle gelişeceğinden ve bu işe hayatını vakfetmiş idealist müdürün idaresinde kısa zamanda beklediğimiz seviyeye erişeceğinden emin bulunmaktayız.

Türk Kütüphaneciliğinde Millî Kütüphanenin yeri nedir ? Başka bir deyimle Millî Kütüphanenin fonksiyonu neden ibarettir? Millî kütüphanenin ne olduğunu anlıyabilmek için her şeyden evvel onun ne olmadığını açık bir şekilde tesbit etmek gerekir:

1— *Millî Kütüphane bir okuma salonu değildir.* Her kütüphanede olduğu gibi Millî Kütüphanenin de şüphesiz bir okuma salonu mevcuttur. Ancak Millî Kütüphanenin okuma salonu yalnız Millî Kütüphaneden faydalanma müsaadesini almış muayyen kimselere mahsustur ve öyle olmalıdır. Bundan dolayı biz Millî Kütüphane okuma salonundan bir senede 81.000 veya bir buçuk senede 120.000 okuyucunun istifade etmiş olmasını Millî Kütüphanenin asıl işlerini ehemmiyetli bir şekilde sekteye uğratacak, endişe verici bir hadise telâkki etmekteyiz. Yalnız kendi getirdikleri kitapları okuyan öğrenci okuyucular Millî Kütüphanenin tabîi ve normal okuyucuları değildirler. Ankara’da sakin ve rahat okuma salonlarından mahrum öğrenciler ders kitaplarını okumak için Millî Kütüphanenin okuma salonuna koşmaktadırlar. Ankara’da maalesef hâlâ bir okuma salonu davası vardır ve mes’ul makamlar senelerdenberi bu davayı ele almamışlardır. Ancak şunu da kabul etmek lâzımdır ki bu dava Millî Kütüphane tarafından ve Millî Kütüphane okuma salonunda halledilecek bir dava değildir.

2— *Millî Kütüphane bir Halk Kütüphanesi de değildir.* Bundan dolayı gazete, dergi, roman, hikâye vesair okumak isteyen kimselerin müracaat edeceği kütüphane Millî Kütüphane olamaz. Halkın okuma ihtiyacını Halk Kütüphaneleri karşılar¹. Millî Kütüphane-

¹ Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bulunan bazı Halk Kütüphanelerinin adlarında “Millî” kelimesi mevcut bulunmaktadır (Bak. Millî Eğitim. Genel Kitaplıklar

nin okuyucusu ve Millî Kütüphanenin iâre servisi Halk Kütüphanelerinin okuyucularından ve iâre servisinden çok farklıdır. Millî Kütüphane ancak millî kültürle ilgili konular üzerinde araştırma yapan veya diğer kütüphanelerde aradığını bulamamış olan okuyuculara mahsustur ve iâre servisinden de ancak bu okuyucular istifade edebilmelidir.

3— *Millî Kütüphane bir İhtisas Kütüphanesi değildir* : Millî Kütüphane bir İhtisas Kütüphanesi olmadığı için muayyen bir ihtisas sahasında etüd ve araştırma yapmak isteyen okuyucular Millî Kütüphaneye müracaat etmezler. Bir hekimi, bir hukukçuyu, pedagoji veya mantık üzerinde çalışmak isteyen bir münevveri Millî Kütüphane tatmin edemez ve etmesine de lüzum yoktur. Bundan dolayı İhtisas Kütüphanelerinde bulunması icabeden eserlerin, bilhassa yabancı dildeki kitap ve dergilerin Millî Kütüphanede bulunması lüzumsuz ve faydasızdır. Millî Kütüphanenin bir Congress Library olmak istemesi bugünkü iktisadî ve ilmî imkânlarımızla muazzam bir tezat teşkil eder. Millî Kütüphane personelini asıl kendi işlerinden ayırmamak ve Millî Kütüphane raflarını lüzumsuz binlerce yabancı eserle doldurmamak için bu noktaya bilhassa ehemmiyet vermek lâzımdır kanaatindeyiz ².

Millî Kütüphane bir Halk Kütüphanesi, bir İhtisas Kütüphanesi ve evleviyetle alelâde bir okuma salonu olmadığına göre Millî Kütüphane nedir?

ve Müzeler... İstatistikleri, 1944 - 1945): İzmir Millî Kütüphanesi, Bursa Millî Kütüphanesi, Konya Millî Kütüphanesi, Antalya, Çorum, Dursunbey (Balıkesir), Niğde, Aksaray, Rize Millî Kütüphaneleri gibi. Memleketimizde bugün teknik manada Millî bir Kütüphane kurulmuş olduğuna göre iltibası bertaraf etmek ve vatandaş ve münevverlerimiz arasında Millî Kütüphane mefhumu hakkında yanlış bir kanaatin yerleşmesini önlemek için başında "millî" sıfatı bulunan kütüphane adlarını değiştirmek lâzımdır kanaatindeyiz.

² Burada enteresan bir hatıra olarak British Museum Kütüphanesinin müracaat memuru ile aramızda geçen bir muhavereyi bilhassa nakletmek isteriz: British Museum Kütüphanesinin okuma salonuna girebilmek için önce hangi mevzu üzerinde çalışılacağı hususunu kütüphane idâresine bildirmek ve idareden hususî bir müsaade almak gerekir. Kütüphaneyi ziyaret ettiğim sıralarda (Nisan 1949) binanın bir kısmı tamir edilmekte idi ve ziyaretçiler müzenin dahi bazı kısımlarını gezemiyorlardı. Müracaat memurunu ikna edecek bir mevzu göstermek üzere hukukçu olduğumu ve Lloyd's müessesesi üzerinde bir etüd yaptığımı ve bu maksadla okuma salonuna girmek istediğimi söyledim. Memur bana nazikâne şu cevabı

Millî Kütüphanenin gayesi “Millî Kütüphanenin kuruluşu hakkındaki” 5632 sayılı kanunun ikinci maddesinde şöyle tesbit edilmiştir: “Millî Kütüphane millî kültür araştırmalarını mümkün kılmak, bu maksada elverişli bütün eserleri ve vesikaları bir araya topluyarak esaslı bir merkez vücade getirmek ve aynı zamanda her türlü ilim ve sanat çalışma ve araştırmalarını kolaylaştırmakla görevlidir.”

Bu maddeden anlaşıldığına göre millî kültür araştırmalarını mümkün kılmak maksadiyle bütün eserleri ve vesikaları bir araya toplayan ve araştırmacıların istifadesine hazır bulunduran bir merkezdir³. Hükümet tasarısında bulunmayan ve Millî Eğitim Komisyonunun teklifi üzerine ikinci maddeye ilâve edilmiş olan bütün kelimesinin ehemmiyetine ayrıca işaret etmek isteriz. Millî Kütüphane Millî Kültürle ilgili bütün eserleri ve vesikaları bir araya getirmek mecburiyetinde olan bir araştırma müessesesidir.

verdi: “Burası bir İhtisas Kütüphanesi değildir. Halk ve İhtisas Kütüphanelerinde bulunabilecek eserler için buraya müracaat edilemez. Lütfen Üniversite Kütüphanesine veya London School of Economics Kütüphanesine müracaat ediniz”.

Millî Kütüphane mevzuu açıldığı zaman hep bu konuşmayı hatırlarım. O gün British Museum Kütüphanesinin okuma salonunu görmeğe muvaffak olamadım. Fakat müracaat memurunun bu bir kaç cümlesi ile kütüphane anlayışında bir inkılâp vücade gelmiş olduğunu samimiyetle itiraf etmek isterim. Paris’deki çalışmalarım da bende aynı kanaatı takviye etmiştir: Muayyen sahada etüd yapacak kimsenin rahat çalışabileceği yegâne yer ancak ve ancak İhtisas Kütüphanesidir. Paris’te Bibliothèque Nationale’in muazzam katalogları içinde hukukun muayyen bir koluna ait fişleri gözden geçiriniz. Bu fişler bir hukuk talebesinin dahi ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Paris Hukuk Fakültesinin veya London School of Economics’in mükemmel kütüphaneleri dururken bir hukukçu Bibliothèque Nationale’de veya British Museum Kütüphanesinde çalışmayı aklından dahi geçirmez. Ve Bibliothèque Nationale veya British Museum Kütüphanesi de Paris Hukuk Fakültesi veya London School of Economics Kütüphanesi olmağa kat’iyyen özenmez.

³ Millî Kütüphanenin görevi, kanunun ikinci maddesine göre, yalnız milli Kültür araştırmalarıyla ilgili bir merkez olmaktan ibaret değildir. Millî Kütüphane “aynı zamanda her türlü ilim ve san’at çalışma ve araştırmalarını kolaylaştırmakla” da görevlendirilmiştir. Her türlü ilim ve san’at çalışma ve araştırmalarını kolaylaştırmaktan neyin kastedilmiş olduğu Hükümet gerekçesinde yazılı değildir. Komisyon raporlarında da bu hususta herhangi bir malûmat mevcut bulunmamaktadır. Kanun tasarısı 27 lâyihanın görüşüldüğü bir günde, 23 Mart 1950’de, hakkında müsbet veya menfi tek bir kelime bile söylenmeden olduğu gibi kabul edilmiş olduğundan Meclis zabıtlarından da bu hususta bir fikir edinmek mümkün değildir. İlim ve san’at çalışma ve araştırmalarını kolaylaştırmak ne demektir? Mil-

Sayın A. Ötüken'in daha evvel bahsettiğimiz yazısında Millî Kütüphanedeki kitap sayısının 132.000 cild olduğu belirtilmekte, bunlardan 10.000'inin eski türkçe eserlere, 44.000'inin ise yeni türkçe (derleme) eserlere ait bulunduğu tasrih edilmektedir. Şu halde geri kalan 78.000 cildlik eser neye ait bulunmaktadır? Eski ve yeni türkçe eserlere ait rakamlar belli olduğuna göre geri kalan eserlerin yabancı dilde yazılmış eserler olması kuvvetle muhtemeldir. Millî Kütüphanedeki yabancı eserlerin tam ve kat'î adedini bilmemekle beraber, bunların Millî Kütüphanedeki bütün eserlerin en aşağı üçte ikisine tekabül ettiğini kabul edebiliriz. Çoğu Amerika'dan mübadele yoluyla gelmiş ve gelişi güzel gönderilmiş eserlerden mürekkep olan bu kitaplar Millî Kütüphanenin faaliyetini sekteye uğratacak ve asıl vazifesini yerine getirmeğe mani olacak bir mahiyet arz etmektedir. 40.000'i mütecaviz yabancı eserler için yer bulmak, onları cildlemek, fişlemek ve hele bu eserleri sistematik katalog için tasnif etmek hakikaten bir meseledir. Millî Kütüphanede depo kifayetsizliğinin hakikî sebebi de çoğu hakikaten lüzumsuz olan bu yabancı eserler olsa gerektir. Kanaatimizce doğrudan doğruya veya dolayısıyla Türk kültürü ve Türkiye ile ilgili yabancı eserlerle her kütüphanede bulunması icabeden müracaat eserleri dışında diğer bütün yabancı eserlere Millî Kütüphanede yer vermemek lâzımdır. Millî Kütüphaneyi yabancı dildeki eserlerle doldurmak, hele parasızdır diye hediye eserlere fazla itibar göstermek Millî Kütüphaneyi belki bir gün muazzam bir kitap deposu haline getirebilir. Fakat bu çeşit eserlerle hiç bir zaman hakikî bir Millî Kütüphane meydana gelemez.

İlî Kütüphane aynı zamanda meselâ fizik veya kimya ilmi için bir lâboratuvar; tarih, antropoloji ve etnoloji için bir müze veya arşiv; resim veya heykel için bir sergi salonu veya galeri; müzik için konser veya tiyatro için temsil salonu da mı olacaktır? Yoksa ilim veya san'at için çalışan veya bu konularda araştırma yapan kimselere Millî Kütüphane burs gibi mâlî imkânlar temin etmek suretiyle mi bu sahadaki çalışma ve araştırmaları kolaylaştıracaktır? İlmin veya san'atın herhangi bir kolu üzerinde çalışmak veya araştırmalar yapabilmek için o disiplinin kendi hususiyetlerine uygun, çeşitli vasıta ve müesseselerin mevcut olması lâzımdır. Birbirinden tamamen ayrı metod ve prensiplere göre kurulacak ve idâre edilecek bu müesseselerin göreceği pek mütenevvi ve tamamen ihtisasa dayanan işleri Millî Kütüphanenin yapmasına imkân var mıdır ve böyle bir fonksiyon Millî Kütüphaneden beklenebilir mi? Millî Kütüphane hakkındaki kanunda Millî Kütüphane mefhumuyla kabîl-i telif olmıyan böyle bir cümlelerin yer almış olmasını hayretle karıştılamamağa imkân yoktur.

Millî Kütüphane her şeyden evvel:

1) Türkiyede neşredilmiş olan türkçe ve diğer dillerdeki bütün eserleri,

2) Yabancı memleketlerde türkçe yazılmış bütün eserleri,

3) Yabancı memleketlerde türkler tarafından neşredilmiş bütün eserleri,

4) Türkiye'ye, Türk kültürüne ait yabancı dillerde kaleme alınmış bütün eserleri tesbit ve temin etmeğe çalışmalıdır. Bu öyle muazzam ve o kadar emek ve zaman isteyen bir iştir ki "kurulması en az 100 yıl gecikmiş" olan Türk Millî Kütüphanesini mübalâğasız belki yüz yıl meşgul edebilir. Bir misal olmak üzere eski türkçe neşriyatı ve yazma eserleri ele alalım. Bugün bu eserlerin adedini sadece tahmin edebiliyor ve İbrahim Müteferrika'dan lâtin harflerinin kabul edildiği 1928 senesine kadar neşredilmiş eserlerin nelerden ibaret olduğunu kat'î olarak maalesef bilemiyoruz. Bunları çok çetin bir mesai ile birer birer tesbit etmek, bibliyografyalarını hazırlamak ve asıllarını veya fotokopilerini temin etmek... Millî Kütüphane depolarına 50.000, 100.000 yabancı eser yığmaktansa ilim adamları ve araştırmacıların bilmedikleri veya bilmekle beraber temin edemedikleri bir kaç yüz eseri kazandırmaya çalışmak ve böylece Türk kültür hazinesini zenginleştirmek elbette Millî Kütüphanenin gayesine daha uygundur. Türk münevverleri ve kültür siyasetini idâre eden mes'ul makamlar Millî Kütüphaneden ve umumiyetle kütüphanelerimizden kabarıp rakamlar, dolgun istatistikler, bir kelime ile kemiyet değil, keyfiyet istemeli ve beklemelidirler. Millî Kütüphanecilik sahasında, Türk kültürü ile ilgili o kadar çok meseleler vardır ki bu meselelerle uğraşmak dururken mahdut personeli Millî Kütüphanenin fonksiyonu dışında kalan yabancı eserlerle meşgul etmek hakikaten lüzumsuz bir zaman ve emek kaybıdır. Millî Kütüphanenin teşkili hakkındaki kanunun gerekçesinde açıkça belirtilmiş olan "en az yüz senelik gecikme" yi en kısa bir zamanda bertaraf edebilmek için, Türk kültürü ve Türkiye ile ilgili olmıyan ve yabancı dilde yazılmış eserlerle iştigal etmeyi Millî Kütüphane ihtisas kütüphanelerine bırakmalı yani bütün mesaisini sadece ve münhasıran "millî kültür araştırmalarını mümkün kılacak bütün eser ve vesikaları tesbit ve temin etmeğe" tahsis eylemelidir. Türk kültürüne ve Türkiye'ye ait araştırma yapacak Türk veya yabancı bütün ilim adam-

ları kendilerine lüzumlu olan bütün malzemeyi eksiksiz olarak Türk Millî Kütüphanesinde bulabilmeli ve Türkiye veya Türklerle ilgili herhangi bir meseleyi inceliyecek kimseler yabancı kütüphanelere müracaat etmek lüzum ve zaruretini hissetmemelidirler. Türk kültürü ve Türkiye ile alâkalı bütün meselelerde —yerli veya yabancı— bütün malzemeyi tesbit ve temin edebildiği gün ve ancak o zaman Millî Kütüphanemiz asıl vazifesini ifa edebilmiş olacaktır.

Millî Kütüphane çalışmalarının bu istikamette gelişmesinin ve 5632 sayılı kanunun 3 üncü maddesi hükümlerine göre Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanacak ve “Millî Kütüphane hizmetlerinin ne suretle yerine getirileceğini” tesbit edecek tüzüğün bu esaslar dahilinde kaleme alınmasını candan temenni etmekteyiz. Eğer bu tüzük Millî Kütüphane Müdürlüğünü Türk kütüphaneleri ve tabiatıyla Millî Kütüphane hakkında her sene bir rapor vermekle mükellef tutar ve bu raporun —bütün kütüphanecilerin ve münevverlerin istifade edebileceği şekilde— basılıp yayınlanmasını açık bir şekilde derpiş ederse Türk kütüphanelerinin durumuna ve çeşitli meselelerine ait her türlü münakaşa ve müzakerelerin ilerde sağlam ve müsbet bir temel üzerinde cereyan etmesi de temin edilmiş olur. Türk kütüphaneleri ve kütüphanecileri Türk Kültür Hayatında çok ağır, çok mes’uliyetli ve çok şerefli olan vazifelerini bu surette şüphesiz daha iyi bir şekilde yerine getirmek imkânını elde etmiş olacaktırlar.

IV — Hülâsa :

1— Türk okuyucuları ve araştırmacıları, tetkik etmek ve okumak ihtiyacında buldukları eserlerden bugün en kısa bir zamanda, en kolay bir şekilde ve en müsaid şartlar altında istifade edememektedirler. Başka bir ifade ile bir âmme hizmeti mahiyetinde olan kütüphanecilik hizmeti memleketimizde iyi bir şekilde ifa edilmemektedir.

2— Bugünkü durumun başlıca sebebi kütüphanecilik hizmeti için ayrılan mâlî ve şahsî vasıtaların muayyen bir plân dahilinde, işbölümü ve koordinasyon esaslarına göre kullanılmamış ve halen de kullanılmamakta olmasıdır. Bu plânsızlığın biri, kütüphane hizmetinin büyük ölçüde aksaması, diğeri de zaten mahdud ve kifayetsiz olan vasıtaların israf edilmesi gibi iki mühim neticesi vardır.

3— Plân ve koordinasyon yokluğu yüzünden kütüphanelerimiz otarşi’ye temayül etmişler, her kütüphanenin münhasıran kendi mu-

ayyen fonksiyonunu yerine getirmeğe gayret etmesi icabederken Halk Kütüphaneleri aynı zamanda İhtisas Kütüphanesi; İhtisas Kütüphaneleri aynı zamanda Halk Kütüphanesi; Millî Kütüphane ise hem Halk Kütüphanesi, hem de İhtisas Kütüphanesi olacak şekilde hareket etmişlerdir. Bugün Türk kütüphaneciliğinde bu fonksiyon anarşisi ve çok tehlikeli ve zararlı olan otarşik temayül maalesef hâlâ mevcuttur.

4— Türk kütüphanelerindeki kitap adedi haddizatında pek azdır. Bununla beraber mevcut eserlerden lâyıki veçhile ve âzami şekilde istifade edilirse ihtiyaçlarımızın büyük bir kısmı karşılanabilir. Bir çok kütüphanelerimize ve kütüphanecilerimize hâkim olan meş'um ve kötü bir zihniyet kitapları kütüphane depolarında ve raflarda atıl bir halde bulundurmaktadır. Bilhassa Halk Kütüphanelerinde iâre servislerini biran evvel ihdas etmek lâzımdır. Biz raflarda toz ve rutubetten çürümeğe mahkûm yeni cildler değil, okuyucular elinde okuna okuna eskimiş ve yıpranmağa tüz tutmuş kitaplar görmek istemeliyiz. Kitap da para gibidir. Ne kadar çok tedavül ederse millî kültüre (ve hattâ millî ekonomiye) o kadar fazla hizmet etmiş olur. Şehir içinde, şehirler arasında ve yabancı devlet kütüphanelerile âzami kitap trafiğine imkân verecek geniş bir iâre sistemi meydana getirmek mecburiyetindeyiz. Bu suretle elimizdeki mahdud imkânlar şüphesiz çok daha rasyonel bir şekilde kullanılmış olacaktır.

5— Mevcud imkânlardan en iyi, en rasyonel bir şekilde istifade edilebilmesi ve kütüphane hizmetinin en mükemmel bir şekilde görülebilmesi için her kütüphanenin fonksiyonunu ayrı ayrı ve kat'î olarak tesbit etmek ve kütüphanelerin kitap mübayaasında ve her türlü faaliyetlerinde bu fonksiyonlarına uygun olarak hareket etmelerini temin etmek lâzımdır. Eğer Millî Kütüphane bir tıp, hukuk veya edebiyat ihtisas kütüphanesi gibi kitap tedarik etmeğe çalışırsa; eğer bir tıp, hukuk veya tarih ihtisas kütüphanesi depolarında umumî kütüphanelerde bulunacak, kendi muayyen fonksiyonu ile ilgisi olmıyan eserler bulundurmağa devam ederse hakikî İhtisas Kütüphanelerine ve hakikî bir Millî Kütüphaneye sahip bulunmamız hiç bir zaman mümkün olamayacaktır.

6— İhtisas Kütüphaneleriyle Millî Kütüphanenin maruz kaldığı büyük tehlikelerden biri de hediye eserlerdir. Kütüphanelerimiz bugün kendi görevleri dışında kalan eserlerle şişirilmiş bir vaziyet-

tedir. Kitap raflarında kitap adedinin çokluğu fiş kataloglarda fişlerin büyük bir yekûn tutması ancak kütüphanecilikten anlamıyan kimselerin aldanmasına sebep olur. Rakamlar, kitap ve fiş adedi, hatta okuyucu adedi bizatihi hiç bir şey ifade etmez. Bize gözleri kamaştırarak rakamlar değil, mütevazî de olsa ciddî tahlillere tahammül edecek adedler lâzımdır. Millî Kütüphanemizi ve İhtisas Kütüphanelerimizi hediye eserler ve kendi fonksiyonları dışında kalan diğer lüzumsuz eserler istilâsından bir an evvel kurtarmak gerektir. Aksi halde kütüphanelerin depo, bina, fiş, katalog ve personel taleplerinin sonu gelmiyecek, buna mukabil asıl hizmetler ihmal edilmiş, kütüphanelerden istenen ve beklenen neticeler istihsal edilememiş olacaktır.

7— Son olarak temas etmek istediğimiz bir mesele de kütüphanelerimizin yabancı eserler derdidir. Yabancı neşriyat o kadar çoğalmıştır ki bunların tam koleksiyonlarını yapmak Türkiye için hem imkânsız, hem de lüzumsuzdur. Buna mukabil muayyen ihtisas kollarına dahil bulunan yabancı neşriyatın koleksiyon halinde İhtisas Kütüphanelerinde bulunması yalnız faydalı ve lüzumlu değil, aynı zamanda zarurîdir de. Bundan dolayı yabancı neşriyat bir plân ve işbölümü dahilinde ve ancak İhtisas Kütüphanelerinde toplanması lâzımdır kanaatindeyiz. Halk Kütüphanelerinin sadece ansiklopedi, lûgat, bibliyografya v. s. gibi her kütüphane için zarurî olan yabancı referans kitaplarına yer vermeleri lâzım ve kâfidir. Ankara Halkevi Kütüphanesindeki 17.000 cildi aşan yabancı eserler çürümeğe mahkûm bir halde senelerdenberi raflar veya depolar içinde saklı durmaktadır. İçinde çok kıymetli koleksiyonlar bulunan bu 17.000 cildlik eserin edebiyata taallûk eden kısımları kuvvetle tahmin ediyoruz ki, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde veya enstitü kitaplıklarında dahi mevcut değildir. Bu hal plânsızlığın ve koordinasyon yokluğunun hazin bir neticesi değil midir? Ve sarf edilen paralara yahut atıl duran 17.000 cildlik kültür sermayesine yazık olmamış mıdır? Bugün depolarındaki yabancı eser adedi türkçe kitaplar adedinin üç mislini çoktan aşmış bulunan Millî Kütüphanede bu eserler, Millî Kütüphanenin kanunda açıkca tesbit edilmiş bulunan muayyen fonksiyonu ile bariz bir tezat teşkil etmektedir. İster hediye yoluyla, ister para ile tedarik edilmiş olsun; ister türkçe, ister yabancı dilde yazılmış bulunsun bütün kütüphanelerimizin kendi muayyen fonksiyonlarına yabancı bulunan eserler-

den uzak kalmaları, yerden, zamandan, emek ve paradan tasarruf etmeleri lâzımdır. Memleketimizin fakir, kütüphanelere ayrılan paraların az, yabancı neşriyatın —bizim imkânlarımıza göre— son derece fazla, mükerrer ve lüzumsuz eserlerin de israf ve günah olduğunu bir vakıa olarak kabul etmemiz ve ona göre plânlı ve rasyonel çalışmamız lâzımdır.

VII — Netice

Kütüphaneciliğimizin meseleleri şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Türk kütüphaneciliğinin sayısız meseleleri vardır ve bunlar işlenmemiş bir halde modern Türk kütüphanecilerinin ve umumiyetle Türk münevverlerinin ve ilim adamlarının himmet ve gayretini beklemektedir. Kütüphaneciliğimizin bazı meselelerine bazı vesilelerle temas edilmişse de bu gibi münferit mütalâalardan veya arızî neşriyattan müsbet bir netice alınmamıştır ve esasen alınmasına imkân da yoktur. Kendi öz meseleleri üzerinde durmak için Türk kütüphanecileri iki üç sene evvel “Türk Kütüphaneciler Derneği”ni kurmuşlarsa da bu dernek de şimdiye kadar Türk kütüphaneciliğine ait meseleleri bir bütün halinde ele almak imkânını bulamamıştır. Esasen kütüphaneler davası yalnız kütüphanecileri alâkadar eden bir dava olmaktan çok uzak, bir halk eğitimi, halk kültürü ve ilim ve ihtisas davası, bir kelime ile millî kültür davası’dır. Bundan dolayı Millî Eğitim Bakanlığı, muhtar üniversitelerimiz ve hâтта Türk ilim derneklerinin müşterek teşebbüsleriyle bütün ilgililerin iştirak veya temsil edileceği büyük bir kongre toplantıya çağrılmalı ve Türk kütüphaneciliğini ilgilendiren bütün meselelerin ele alınacağı bu kongrede memleketimizin bugünkü ve yarınki kütüphane ve okuma yeri ihtiyaçları tesbit edilmeli, mevcut kütüphaneler arasında koordinasyon ve işbirliği esasları tayin edilmelidir. Umuma açık resmî, yarı resmî ve hususî bütün kütüphanelerin ve kütüphanecilik hizmetini ifa veya tanzim eden makamların riâyet ve tatbika mecbur olacakları millî bir kütüphanecilik plânının tanzim edilmesi ve Türk kütüphaneciliği politikasına hakim olacak esasların açık ve kat’î bir şekilde vaz’ ve ilân edilmesi şarttır. Bu, yalnız Türk kütüphaneciliğinin değil Türk kültür ve ilim hayatının bu günü ve yarını için de artık bir zaruret halini almış bulunmaktadır.